

K PROBLÉMU LUDSKÉHO FAKTORA

E. A. LUKJANČUK: Čelovečeskij faktor — objekt social'noj politiki, (Ludský faktor — objekt sociálnej politiki). Moskva 1988, 166 s.

V súvislosti s urýchlením sociálno-ekonomického rozvoja socialistickej spoločnosti sa v centre pozornosti teoretikov i politikov ocitá problematika ľudského faktora. Tento záujem je celkom oprávnený, pretože sa ukazuje, že v aktivizácii ľudského faktora, v utváraní podmienok pre rozvoj tvorivej činnosti máš spočíva jedna z významných vnútorných rezerv napredovania socializmu. A naopak, nedocenenie tohto momentu spravidla spôsobuje vážne spoločenské a politické škody.

Čo sa však skrýva pod pojmom ľudský faktor, ktorých stránok človeka a ľudskej činnosti sa dotýka, aká je jeho podstata, jeho sociálna podmienenosť, aké sú stimulatory jeho aktivizácie? Na tieto otázky sa usiluje odpovedať sovietsky autor E. A. Lukjančuk v deviatich kapitolách svojej práce. Na začiatku sa zamýšľa nad špecifikom prístupu k chápaniu pojmu ľudský faktor v kontexte Marxom sformulovaného vymedzenia podstaty človeka ako súhrnu spoločenských vzťahov. Poukazuje na to, že zmysel Marxovej definície spočíva zároveň v akcentovaní aktívno-činného, uvedomelého vzťahu k svetu a k podmienkam svojej existencie, pretože samy spoločenské vzťahy nie sú len predpokladom, ale aj výsledkom výrobnjej činnosti ľudí. Marxova téza o človeku ako hlavnej výrobnjej sile sa tak podľa autora — stala závažným článkom v rozvíjaní teoretických základov principiálne nového chápania podstaty človeka.

Marxove úvahy o podstate človeka, o človeku ako hlavnej výrobnjej sile, o práci ako tvorivej činnosti, o procese socializácie človeka a jeho

formovania ako osobnosti — predstavujú pre autora metodologické východisko k objasneniu pojmu „ľudský faktor“. V tejto súvislosti upriamuje pozornosť práve na odhalenie tvorivej aktivity človeka v procese sociálnej praxe, na postihnutie toho momentu, že ľudia sa aktívne zúčastňujú na spoločenskej výrobe a stávajú sa tak hlavnou hybnou silou jej rozvoja. Podstatná otázka, týkajúca sa obsahu úloh sociálnej politiky, ktorá odráža špecifikum socializmu, pritom tkvie podľa autora v tom, nájsť cesty rozvoja energie a iniciatívy máš, rozvíjania socialistickej samosprávy národa, upevňovania ducha kolektivismu a vzájomnej súdružskej pomoci, všestranného rozvoja osobnosti.

Autor mapuje názory na problematiku ľudského faktora, publikované v sovietskej odbornej tlači. Upozorňuje, že pojem „ľudský faktor“ sa často stotožňuje s pojmom „subjektívny faktor“, ktorý odhaľuje mechanizmus vplyvu máš, tried, strán i jednotlivcov na zmenu a rozvoj objektívnych spoločenských podmienok. Aj v prístupe, ktorý uznáva, že pojem „subjektívny faktor“ vyplňa iné poznávacie a metodologické funkcie ako pojem „ľudský faktor“, je podľa jeho názoru nedostatočne vymedzený obsah oboch pojmov a spôsoby vplyvu na spoločnosť.

E. A. Lukjančuk hľadá východisko k riešeniu problému v Marxovom chápaní subjektu spoločenskej výroby, akcentujúcom úlohu konkrétneho človeka, úlohu indivíduí v ich vzájomných vzťahoch, ktoré nielen vytvárajú, ale aj nanovo reprodukujú. Svoj prístup — od problému človeka k pojmu „ľudský faktor“ — zdôvodňuje tým, že sa chce vyhnúť niekedy sa v literatúre obja-

vujúcej snahe zúžiť traktovanie problému človeka na jeho redukovanú podobu, na úzko chápaný ľudský faktor.

Podľa jeho názoru si ľudský faktor možno predstaviť ako „špecifické určenie tvorivej pracovnej aktivity vo všetkých sférach spoločenského života, v systéme socialistických spoločenských vzťahov. Práve činnopretvárajúce charakteristiky človeka v ich konkrétne-historickom obsahu sa odhaľujú v danom pojme“ (s. 27). Ak zdôrazňuje činnú stránku konkrétnej osobnosti, dodáva, že ide o činnosť, podmienenú predovšetkým podnecujúcimi motívmi a vystupujúcu ako prostriedok uspokojenia takých potrieb, ktoré neprotirečia potrebám spoločnosti.

Veľmi podnetnou je autorova úvaha o ľudskom faktore v kontexte vzťahu ekonomického a sociálneho rozvoja spoločnosti. Poukazuje v nej na to, že na rozdiel od minulosti, keď sa nedoceňovala úloha sociálnej sféry v rozvoji spoločnosti, sa dnes vzťah medzi ekonomickým a spoločenským chápe inak, čo ovplyvňuje vzrast významu ľudského činiteľa vo všetkých sférach života: človek už nie je chápaný len ako hlavná výrobná sila spoločnosti, ale zároveň aj ako subjekt všetkých spoločenských vzťahov.

V súvislosti s kvalitatívnymi zmenami vo vzťahu k procesu výroby autor vyzdvihuje význam motivácie pracovnej činnosti v chápaní pojmu „ľudský faktor“ — teda toho momentu, ktorý sa takisto donedávna zanedbával. Veľmi správne objasňuje, že „práve cez prizmu vzťahov k svojej práci človek vníma všetky ostatné stránky spoločenského života. Uspokojenie prácou, možnosť rozvíjať v nej svoje tvorivé potencie, vyvoláva u osobnosti priaznivé postoje vo vzťahu k celému systému hodnôt socializmu. Neuspokojenosť, naopak, vytvára sociálno-psychologický základ rôznych foriem an-

tispoločenského, negatívneho správania“ (s. 29).

Ďalej autor nastoľuje otázku spôsobov regulácie a riadenia systému spoločenských vzťahov za socializmu v súvislosti s problémom aktivizácie ľudského faktora. Nejde totiž len o to, poznať, čo je ľudský faktor, ale aj ako ho formovať, rozvíjať, využiť v procese zdokonaľovania socializmu.

Marxova téza o tom, že tak ako spoločnosť vytvára človeka ako *človeka*, tak aj on vytvára spoločnosť — ktorá vo všeobecnosti platí pre všetky spoločensko-ekonomické formácie, nadobúda — ako zdôrazňuje autor — v podmienkach socializmu novú podobu. Ide o to, že na rozdiel od predchádzajúcich sociálnych systémov, v socializme vytvárajú ľudia spoločenské vzťahy uvedomelo. Tento moment je podľa autorovej oprávnenej mienky rozhodujúci pre zdôvodnenie vzrastu úlohy ľudského faktora v celej šírke a mnohotvárnosti stimulov jeho aktivizácie (vrátane ideovej výchovy, formovania triedneho presvedčenia pracujúcich, ich politickej kultúry, aktívnej životnej pozície, vysokých morálnych kvalít a pod.). Pritom za určujúce pole realizácie ľudského faktora považuje proces pracovnej činnosti. V tejto súvislosti sú veľmi podnetné jeho analýzy, týkajúce sa úlohy sociálno-výrobného prostredia, vplyvu zmien v charaktere a obsahu práce ako aj objektívneho ocenenia práce každého človeka ako závažných činiteľov aktivizácie ľudského faktora. Podľa E. A. Lukjančuka totiž práve „všestranné odhalenie charakteristických osobitostí a čít socialistickej práce — základnej sféry životnej činnosti človeka — umožňuje nájsť dodatočné sociálne stimuly aktivizácie ľudského faktora“ (s. 64). Autor sa nevyhýba ani takým aktuálnym a naliehavým — v teórii a ani v praxi zatiaľ nedoriešeným otázkam, ako je protirečivosť cha-

rakteru práce (kde práca na jednej strane vystupuje ako podmienka rozvoja spoločnosti, na druhej strane sa však ešte nestala bezprostrednou potrebou každého jednotlivca), stereotypnosť určitých druhov práce, problém „nezaujímavej práce“, problémy súvisiace so zavádzaním poloaťomatov a automatov do výroby a s nezavfšenosťou automatizácie pracovnej činnosti a s klasifikáciou pracovných miest v tomto procese, otázky modernizácie výroby, zapájanie radových pracovníkov do sféry riadenia, formovania pracovného kolektívu a miesta jednotlivca v ňom atď.

Po kapitolách venovaných problémom práce sa autor sústreďuje na otázku sociálno-politickej aktivity, ktorú označuje za prejav podstaty ľudského faktora. V prvom rade venuje pozornosť objasneniu takých pojmov, ako je sociálna aktivita (pripravenosť akéhokoľvek subjektu na činný vzťah k obklopujúcej ho skutočnosti) a sociálna činnosť (ako spôsob existencie človeka, jeho praktického vzťahu k okolitému svetu, v ktorom aktivita nadobúda svoj výraz). Ďalej zaujíma stanovisko k doteraz nejednotným názorom na problém sociálno-politickej aktivity ako aj jej odlišnosti od ostatných typov aktivity osobnosti za socializmu. Odpovedá na otázku celkovej zameranosti politickej aktivity pracujúcich v spätosti s rozvojom demokracie, s ich účasťou na riadení a kontrole spoločenských procesov, a

zamýšľa sa aj nad problémom kritérií hodnotenia jej efektívnosti.

V závere práce autor vymedzuje nevyhnutné podmienky aktivizácie ľudského faktora. Podľa jeho názoru ide predovšetkým o upevnenie sociálnej rovnosti a spravodlivosti, pretože narušenie týchto noriem sa negatívne odráža na stupni využitia ľudského faktora tak vo sfére ekonomiky ako aj vo všetkých ostatných sférach ľudského života. V tejto súvislosti by bolo iste zaujímavé analyzovať otázku ľudského faktora v kapitalistickej spoločnosti, kde uvedené normy reálne neexistujú, preskúmať protirečenia realizácie činnej podstaty človeka v tam existujúcej sociálnej praxi.

To je však len jedna z mnohých otázok na zamyslenie, ku ktorým podnecuje recenzovaná kniha. Jej cieľom — koniec-koncov, nebola podať vyčerpávajúce riešenie nastolených problémov.

Záveru a zovšeobecnenia, ku ktorým sa autor dopracoval, opierajúc sa o najnovšie stránicke materiály a vedecké výstupy, sám ponúka ako možný základ pre ďalšiu vedeckú diskusiu. Dobrá metodologická a teoretická úroveň pochopenia problematiky dáva k tomu oprávnené predpoklady. Práca je určená pracovníkom spoločenských vied a všetkým, čo sa zaujímajú o otázky sociálnej politiky resp. pracujú v tejto oblasti.

Dagmar Smreková